

Krajobrazy Polski: krajobraz małomiasteczkowy (np. Tykocina)

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Krajobrazy Polski: krajobraz małomiasteczkowy (np. Tykocina)

Źródło: dostępny w internecie: pixabay.com, domena publiczna.

Krajobraz jest zewnętrznym wyglądem Ziemi, który jest wynikiem oddziaływania na siebie elementów przyrodniczych oraz działalności człowieka. Małe miasta cechuje krajobraz małomiasteczkowy, który ma indywidualne cechy odróżniające go od innych typów krajobrazu. W tym e-materiale poznasz cechy charakterystyczne dla krajobrazu małomiasteczkowego.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz cechy krajobrazu małomiasteczkowego.
- Podasz przykład krajobrazu małomiasteczkowego na obszarze Polski.
- Przedstawisz podział krajobrazów małomiasteczkowych.

Przeczytaj

Miasteczko jest to jednostka osadnicza o charakterze przejściowym między miastem a wsią. Według podziału GUS za małe miasta uznaje się miejscowości o liczbie mniejszej niż 20 tys. osób mieszkańców.

Według danych GUS struktura miast Polski w 2016 r. wyglądała następująco:

miasta : poniżej 5 tys. mieszkańców

liczba_ośrodków_miejskich : 334

miasta : poniżej 20 tys. mieszkańców

liczba_ośrodków_miejskich : 366

miasta : od 20 do 100 tys. mieszkańców

liczba_ośrodków_miejskich : 180

miasta : od 100 do 200 tys. mieszkańców

liczba_ośrodków_miejskich : 23

miasta : powyżej 200 tys. mieszkańców

liczba_ośrodków_miejskich : 16

Struktura miast Polski w 2016 r.

Źródło: GUS, *Miasta w liczbach 2016*, GUS, Warszawa–Poznań 2018, dostępne w internecie: stat.gov.pl.

Małe miasta dominują w strukturze Polski, stanowią one istotny element sieci osadniczej i odgrywają ważną rolę w rozwoju lokalnym. W rozwoju małych miast duże znaczenie mają pełnione przez nie funkcje oraz lokalizacja ośrodków gospodarczych, głównie o zasięgu lokalnym. Zaspokajają potrzeby swoich mieszkańców oraz okolicznych wsi lub miejscowości o podobnej wielkości. Często są ośrodkami wielofunkcyjnymi. Miasteczka są:

- siedzibą władz gmin,
- miejscem pracy mieszkańców ościennych wsi niezajmujących się działalnością rolniczą,
- lokalnym i często jedynym rynkiem zbytu dla małych przedsiębiorców,
- centrum kulturowym dla mieszkańców miasta oraz mieszkańców okolicznych wsi,
- niektóre pełnią wyspecjalizowaną funkcję turystyczną.

Jak wyglądają małe miasta?

Symbolem małych miast często są historyczne rynki zlokalizowane w samym centrum, lecz nie wszystkie z nich go posiadają. Nowoczesne miasteczka natomiast charakteryzują się gęstą, intensywną zabudową, która zachowuje podobny styl architektoniczny.

Chełmno (woj. kujawsko-pomorskie)

Źródło: dostępny w internecie: obraz [Dariusz Staniszewski](#) z Pixabay.

Krajobraz małomiasteczkowy można podzielić na:

- **Małe miasta o zachowanych historycznych układach urbanistycznych** - zauważalnie wyodrębnia się obszar zwartej zabudowy na tle otwartego otoczenia. Omawiany typ krajobrazu cechuje się zabudową obszaru na dużej powierzchni, koncentryczną, gęstą siecią ulic. Występują elementy zabudowy zabytkowej mającej wagę historyczną i wiążącą się z dawnym osadnictwem (często sprzed kilku wieków), elementy zabudowy publicznej (ratusz, urząd miasta, szkoła), diecezjalnej (kościół, cmentarz) oraz osiedla blokowisk zlokalizowane często w sąsiedztwie historycznych centrów.
- **Małe miasta o charakterze współczesnym** - zauważalnie odróżniająca się od otoczenia zwarta oraz intensywna zabudowa znajdująca się na dużej powierzchni i mająca cechy osadniczo-miejskie. Omawiany rodzaj krajobrazu cechuje się występowaniem współczesnych elementów architektury i zabudowaniami pełniącymi funkcje publiczne, może występować centralny plac o charakterze rynku. Nowoczesny charakter małym miastom nadają gęsto zabudowane osiedla domków jednorodzinnych, małe centra handlowe, niskie osiedla bloków i plan miasta skupiony wokół parku, placu lub budynku użyteczności publicznej czy sakralnej. W takich miastach większą uwagę zwraca się na funkcję przestrzeni publicznej, zauważalna jest większa ilość miejsc parkingowych oraz estetyka i obecność zieleni między zabudowaniami. Ważną rolę w tworzeniu małych miast o charakterze współczesnym odgrywa miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ma on za zadanie ujednolicić zabudowę terenu, określa dokładne warunki zagospodarowania, a także warunki rozmieszczenia

inwestycji celu publicznego. Stosowanie się mieszkańców do zaleceń umieszczonych w miejscowym planie zagospodarowania pozwala uniknąć chaosu architektonicznego i znacznie wpływa na estetykę i funkcjonalność ośrodków miejskich.

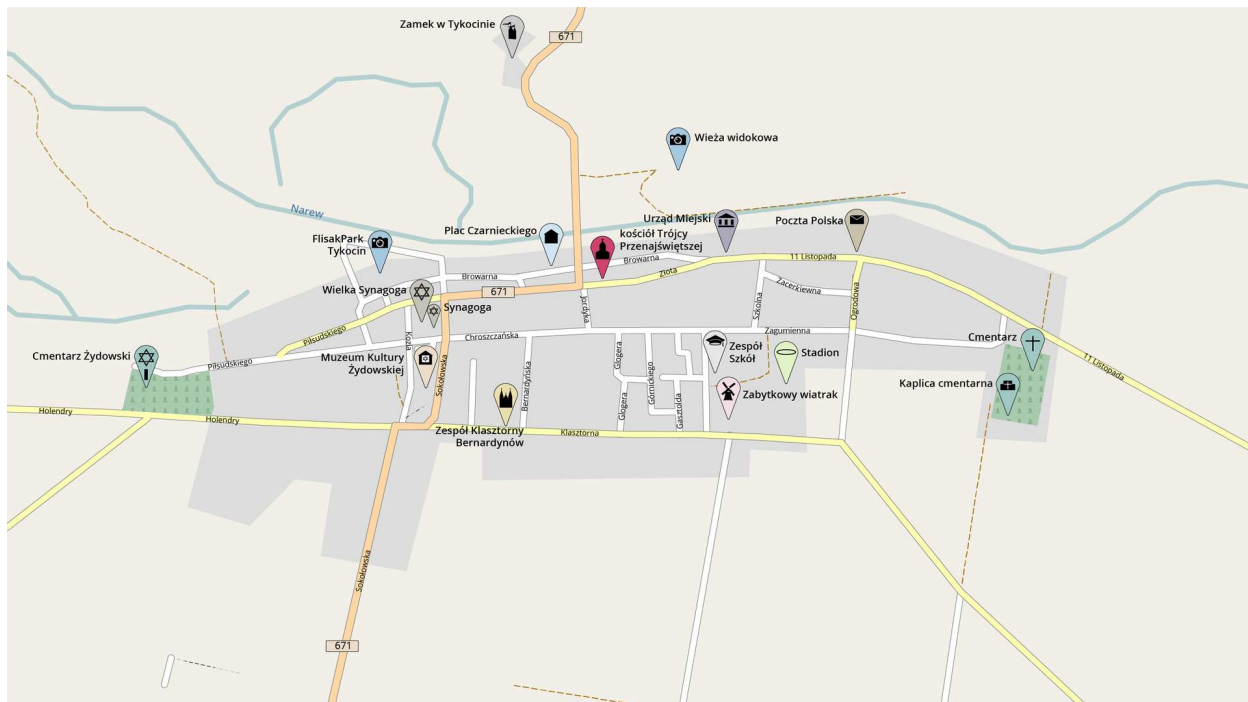
Tykocin

Tykocin – przykład krajobrazu małomiasteczkowego

Źródło: mk, CC BY 2.5, <https://creativecommons.org/licenses/by/2.5/>, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, domena publiczna.

Przykładem **krajobrazu** małomiasteczkowego na obszarze Polski jest Tykocin. Ta malownicza miejscowość położona jest nad Narwią w województwie podlaskim. Dominuje tu zabudowa o niewielkiej wysokości, a zwarty charakter występuje w centralnej części rynku. Tykocin posiada zabudowę o charakterze publicznym i diecezjalnym oraz o bogatej historii osadniczej. Miasto ma krajobraz miejski z zachowanym układem historycznym, czyli pierwotnie zagospodarowanym. Tykocin swoją historią sięga aż XV w. W mieście wielokrotnie przebywali królowie i książęta polscy. Tykocin w swej historii był grodem mazowieckim, skracał główny szlak handlowy przez przeprawę na Narwi, był również grodem rzędu kasztelańskiego, okresowo władany również przez rody litewskie, po potopie szwedzkim odbudowany przez Stefana Czarneckiego. Przed II wojną światową w Tykocinie znajdowała się jedna z największych gmin żydowskich. Żydzi w 1941 roku stanowili ok. 50% populacji miasta. W 2019 roku miasto zamieszkiwało ok. 2 tys. osób. Złożona historia własnościowa miasta oraz zmiany w strukturze kulturowej Tykocina mają swoje odzwierciedlenie w architekturze.

Plan miasta Tykocin

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., CC BY-SA 3.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>, oprac. na podstawie http://shtetlroutes.eu/files/shtetlroutes/mapy/tykocin_1_25_x15.jpg.

Według architektów najcenniejszą częścią Tykocina jest Plac Czarneckiego, który po przebudowie w XVIII w. zyskał barokowy charakter. Miasto jest rozciągnięte nad południowym brzegiem rzeki w kształcie wrzeciona.

W Tykocinie można zobaczyć monumentalną synagogę z początku XVII w., w sąsiedztwie której zachowały się klasyczne kamienice.

Klasyczne kamienice Tykocina w okolicy Wielkiej Synagogi

Na terenie Polski można spotkać wiele pięknych małych miasteczek z typowymi cechami małomiasteczkowego krajobrazu z niską, skoncentrowaną zabudową rozproszoną na dużej powierzchni, ze znajdującymi się w pobliżu budynkami użyteczności publicznej oraz z zachowanymi historycznymi elementami urbanistycznymi. Do najpiękniejszych i najciekawszych miasteczek Polski pod względem zabudowy historycznej zaliczyć możemy m.in.: Szydłów w woj. świętokrzyskim, Kazimierz Dolny w woj. lubelskim czy Trzebiatów w woj. zachodniopomorskim.

Słownik

krajobraz

termin wieloznaczny i stosowany w różnych dyscyplinach naukowych; najczęściej posługują się nim geografowie i biolodzy, jest używany również w architekturze i geochemii; jest stosowany także w języku potocznym i oznacza widok (krajobraz wiejski i przemysłowy, zimowy i letni, brzydki i ładny); w geografii fizycznej krajobraz jest rozumiany jako geokompleks rozpatrywany w układzie hierarchicznym (istnieją klasy, rodzaje, gatunki i odmiany krajobrazu) oraz jako zewnętrzny wygląd Ziemi z określonego miejsca, będący wynikiem wzajemnego oddziaływania na siebie elementów przyrody i działalności ludzkiej.

Źródło: *Encyklopedia PWN*

Film edukacyjny

Zapoznaj się z filmem edukacyjnym i wykonaj polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DLC8yAov6>

Film nawiązujący do treści materiału - dotyczy charakterystyki małomiasteczkowego krajobrazu.

Polecenie 1

Przedstaw charakterystyczne cechy małych miast.

Polecenie 2

Omów czynniki wpływające na zmianę krajobrazu małych miast.

Polecenie 3

Wyjaśnij problemy, z którymi muszą mierzyć się mieszkańcy, mające wpływ na zmiany krajobrazu małych miast.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

Tykocin należy do miast barokowych. Charakterystyczne dla ośrodków miejskich tego okresu były:

- ☐ magnackie rezydencje otoczone rozległym parkiem.
- ☐ centralnie położony rynek i dodatkowe place z zamkiem.
- ☐ jednakowe osiedla mieszkaniowe z regularnym układem ulic.
- ☐ wały z fosą lub mury obronne.

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj podane cechy do właściwego krajobrazu małomiasteczkowego.

Małe miasta o zachowanych historycznych układach urbanistycznych

Małe miasta o charakterze współczesnym

może występować centralny plac o charakterze rynku

centralna część z rynkiem

zabudowa ma nowoczesne cechy architektoniczne

koncentryczna, gęsta sieć ulic

elementy zabudowy zabytkowej

Ćwiczenie 3

Żydzi stanowili liczną i bardzo prężną grupę mieszkańców Tykocina. Przez jakiś czas uznawano Tykocin za drugi po Kazimierzu – krakowskiej dzielnicy – najważniejszy ośrodek żydowski w kraju. Obecnie Tykocin jest małym miastem z zachowanym układem historycznym – ma zabudowę o charakterze publicznym i diecezjalnym oraz o bogatej historii osadniczej.

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania.

W Tykocinie po kulturze żydowskiej pozostały zabytki takie jak np.

☐ cerkiew i cmentarz.

☐ synagoga i kirkut.

☐ zbór i cmentarz.

☐ meczet i mizar.

Przedstaw zmiany funkcji Tykocina na podstawie podanego tekstu.

„W XVI wieku Tykocin należał do wdowy po wojewodzie, niejakej Barbary Radziwiłłówny, którą doskonale kojarzymy z historii jako przyszlą żonę króla Zygmunta Augusta. To właśnie w wyniku zaślubin własność miasta przeszła na monarchę. Podobno władca lubił przyjeżdżać w te strony, z lubością oddając się polowaniom w okolicznych lasach i w Puszczy Knyszyńskiej. Wtedy też wzniesiono w Tykocinie zamek królewski, jak również uregulowano rzekę i przystosowano ją do handlu oraz zbudowano królewską mennicę. Tykocin rozkwitał dzięki targom, licznym karczmom, młynom, wiatrakom oraz działalności m.in. rzemieślników i rybaków. Również gmina żydowska rosła w siłę, czego najlepszym świadectwem jest majestatyczna murowana synagoga wzniesiona w 1642 roku. Miasto zdobywało popularność, a w jego progi nierzadko witali wysoko postawieni urzędnicy i królewski dwór. Dobra passa Tykocina została przerwana przez potop szwedzki. [...]

Miasto podniósł z ruiny Jan Klemens Branicki i to właśnie jego wkład w architekturę i klimat Tykocina najlepiej widać do dziś. Branicki wznosił charakterystyczny kościół św. Trójcy, przytułek, szpital, kościół bernardynów i pomnik Stefana Czarnieckiego. W tym samym okresie postawiono murowane kramy w dzielnicy żydowskiej, nowe kuźnie, rzeźnie, jatki oraz karczmy. W Tykocinie znów można było organizować jarmarki, a nowe spichrze pozwoliły ożywić handel odbywający się porcie rzecznym. Dopiero dwie wojny światowe zahamowały rozwój Tykocina. Mimo tej burzliwej historii udało się Tykocinowi zachować wiele ze swojego unikalnego charakteru małego, XIX-wiecznego, podlaskiego miasteczka, które powoli znów zaczyna cieszyć się dobrą passą dzięki rozwojowi turystyki”.

Źródło: [Tykocin – prawdziwa perła Podlasia. Co zobaczyć i gdzie zjeść?](#), PolskaPoGodzinach.pl (dostęp 18.03.2021).

Ćwiczenie 5

Zaznacz charakterystyczne cechy krajobrazu małomiasteczkowego.

☐ Dominacja zabudowy niskiej.

☐ Mała gęstość zabudowy.

☐ Na peryferiach wyższe budynki wielorodzinne.

☐ Centra i galerie handlowe.

☐ Zwarta i wysoka zabudowa w centrum.

☐ Zachowane historyczne centrum z kościołem lub placem.

Ćwiczenie 6

Uzupełnij tekst, zaznaczając właściwe wyrażenia.

Wraz z wielkością maleje/rośnie znaczenie miast. Im większe miasto, tym z reguły pełni mniej/więcej funkcji. Stagnację życia miasta i jego upadek wywołuje zmiana funkcji/zanik funkcji. Przykładem funkcji dawniej często dominującej w wielu miastach, a obecnie prawie niemającej znaczenia, jest funkcja handlowa/obronna. Funkcja pierwotna, decydująca o genezie miasta, przeważnie jest zupełnie inna/taka sama jak rozwijająca się współcześnie. Współcześnie w miarę rozwoju społeczno-gospodarczego w miastach następuje zastępowanie funkcji dominujących innymi funkcjami – nazywamy to sukcesją funkcji/suburbanizacją.

Ćwiczenie 7

Uzasadnij swoje zdanie na temat możliwości rozwoju małego miasta na przykładzie Tykocina.

„We wrześniu 2015 roku podlaski Tykocin przekształcił się, nie po raz pierwszy zresztą, w plan filmowy. Miasteczko stało się wehikułem czasu, który przeniósł widzów w rok 1921. Odegrano tutaj sceny z dzieciństwa Tadeusza Kantora, bo to o nim właśnie jest film pt. *Kantor. Nigdy już tu nie powrócę*. W Tykocinie kręcono również wiele ujęć z trylogii Jacka Bromskiego *U Pana Boga za....* Pierwszą współczesną „gwiazdą”, która odkryła Tykocin, była Agnieszka Osiecka – zachwycając się klimatycznymi uliczkami, nazwała go „miasteczkiem-bajeczką”. Jednak największym fanem tego miejsca był ktoś z zupełnie innej, odległej bajki. To król Zygmunt August, ostatni z dynastii Jagiellonów. Po śmierci ukochanej Barbary Radziwiłłówny władca bardzo źle znosił zatłoczony i duszny Kraków. Postanowił na stałe zmienić siedzibę i przenieść się nad Narew. Kto wie? Gdyby się królowi przedwcześnie nie umarło, może dziś mielibyśmy stolicę na Podlasiu?”

Źródło: [Tykocin. 10 historycznych faktów, które zaskakują każdego turystę](#), BiałystokSubiektywnie.com (dostęp 18.03.2021).

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, które z czynników w największym stopniu wpływają na zmianę krajobrazu małych miast.

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autorki: Magdalena Fuhrmann

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Krajobrazy Polski: krajobraz małomiasteczkowy (np. Tykocina)

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres rozszerzony, klasa III

Podstawa programowa

XIV. Zróżnicowanie krajobrazowe Polski: krajobraz wód powierzchniowych, bagienno-łukowy, leśny, górski ponad granicą lasu, rolniczy-wiejski, podmiejski i rezydencjalny, małomiasteczkowy, wielkich miast, przemysłowy, górniczy, komunikacyjny.

Uczeń:

1. rozpoznaje na podstawie materiałów źródłowych (map, fotografii naziemnych i lotniczych, obrazów satelitarnych) rodzaj pokrycia terenu i wyróżnia główne cechy wybranych krajobrazów w Polsce;
2. podaje ważniejsze czynniki kształtujące wybrane krajobrazy.

XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: regiony etnograficzne, poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, zaangażowanie w działalność społeczną, preferencje wyborcze, partycypacja społeczna, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna. Uczeń:

6. identyfikuje cechy indywidualne wybranych miast w Polsce, określa na czym polega ich genius loci oraz główne przyczyny zróżnicowania poczucia więzi z miastem.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- omawia cechy krajobrazu małego miasta,

- charakteryzuje krajobraz wybranych miast na podstawie map lotniczych i satelitarnych,
- wskazuje czynniki mające wpływ na kształtowanie się danego krajobrazu.

Strategie nauczania: asocjacyjna

Metody i techniki nauczania: blended learning, IBSE, mapa myśli

Formy pracy: praca indywidualna, praca w parach, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny, zeszyt przedmiotowy, atlasy geograficzne, mapa Polski, zdjęcia lotnicze i satelitarne

Materiały pomocnicze

M. Cichocki, *Współczesne przestrzenie publiczne w małych miastach na przykładzie miasta Tłuszcz*, „Urban Development Issues” 2020, vol. 66, s. 197–206.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Czynności organizacyjne i przedstawienie celów lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel wyświetla film edukacyjny na ekranie multimedialnym. Uczniowie zapoznają się z multimedium i podczas oglądania wykonują notatki w zeszycie.
- Nauczyciel dzieli uczniów na pary/grupy i każdej z nich przydziela jedno województwo.
- Uczniowie przygotowują listę małych miast w danym województwie (przy wykorzystaniu atlasów geograficznych oraz danych BDL GUS). Uczniowie na mapie Polski lub z wykorzystaniem komputera na mapach lotniczych i satelitarnych odszukują wybrane miasta i zapisują cechy charakterystyczne ich przestrzeni (można wykorzystać Google Maps oraz Targeo).
- Każda para/grupa prezentuje 1–2 zidentyfikowane miasta. Uczniowie wskazują wybrane miasta na mapie Polski. Uczniowie w dyskusji omawiają cechy wspólne miast, sprawdzają również, czy krajobrazy miast różnią się w zależności od położenia względem miast wojewódzkich.
- Uczniowie w parach przystępują do przygotowania mapy myśli. W tym miejscu również mogą korzystać z Google Maps. Nauczyciel czuwa nad poprawnością wykonanych zadań.

Faza podsumowująca

- Przypomnienie celów lekcji.

- Podsumowanie i utrwalenie wiedzy zaprezentowanej na lekcji.
- Nauczyciel ocenia pracę uczniów, biorąc pod uwagę ich wkład i zaangażowanie na lekcji.

Praca domowa

- Utrwalenie wiadomości przedstawionych na lekcji i wykonanie pracy będącej tekstową ilustracją mapy myśli.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Film edukacyjny zawarty w e-materiale może być wykorzystany, w części lub całości, podczas lekcji dotyczących różnych zagadnień krajobrazowych. Znajdzie także zastosowanie podczas samodzielnej pracy ucznia w domu i w czasie lekcji mającej na celu powtórzenie materiału z bloku tematycznego dotyczącego krajobrazu pochodzenia antopogenicznego.